

Prøv lige på italiensk: »som åller hår hat no foreller«

Johannes V. Jensens roman 'Kongens fald' udkom for 120 år siden, men først nu foreligger den i en italiensk oversættelse. Italien mangler en masse danske klassikere, siger bogens oversætter, Bruno Berni, der også drømmer om at oversætte Martin A. Hansens 'Løgneren'.

LORENS JUUL MADSEN

Bruno Berni er godt tilfreds med, at hans oversættelse af Johannes V. Jensens 'Kongens fald', som netop er udkommet, allerede er blevet omtalt i den italienske dags- og fagpresse. Et »mesterværk« kaldes den og et andet sted »en veritabel milepæl i dansk litteratur«. For det er ikke almindeligt i Italien, siger han, og tilføjer, at egentlige anmeldelser først kommer senere og dryppvis.

Vi er kun lige kommet i gang over Zoom-forbindelsen fra Rom, da han foregriber mit første spørgsmål.

Berni er blevet bedt om at skrive en artikel til et af de store italienske dagblades litteraturlæg om, »hvor vigtigt det er at genopdage sådan nogle værker«.

'Kongens fald' er jo et hovedværk i det 20. århundredes danske litteratur. Hvorfor udkommer bogen først nu på italiensk?

»Det er ikke så let at svare på. Selvfølgelig fik jeg Nobelprisen i Litteratur, har vi kun enkelte ting af ham på italiensk. For mange år siden udkom hans 'Himmerlandshistorier', vistnok oversat fra en-

gelsk. Man har også udgivet uddrag af 'Den lange rejse', og midt i 1940'erne udkom en af hans Amerika-romaner, 'Madame D'Ora', i en italiensk krimiserie, men den oversættelse er jo nærmest uopdrivelig. Jeg ejer mig bekendt det eneste eksemplar. Jeg samler nemlig på dansk litteratur i italiensk oversættelse«, fortæller Berni.

Kan de få oversættelser af Jensen skyldes den isolationistiske kulturpolitik, Italien førte i de tyve år, fascisterne havde magten?

»Nej, for selv i den fascistiske periode udkom der masser af udenlandsk litteratur. Masser af nordisk litteratur, også dansk. Nogle af forfatterne er glemt i dag. Men det var også navne som Nis Petersen, William Heinesen og Karen Blixen. Bare ikke Jensen, ikke 'Kongens fald'«.

Ingen italiensk Holberg

Virkeligheden er, siger Berni, at italienerne skam læser en masse dansk samtidslitteratur. Han bliver bedt om at oversætte for eksempel den seneste bog af Peter Høeg eller den seneste krimi, endnu før de er udkommet i Danmark. Men i Italien har man sprunget en lang række litterære klassikere over, så italienerne står uden en fælles kanon for den ældre danske litteratur.

Tegning: Mette Dreyer

Bruno Berni lever ikke kun af at oversætte, men arbejder som forsker med oversættelsehistorie og litterær kulturudveksling: »En af oversætterens opgaver er efter min mening at gå på opdagelse i den litterære kanon, i klassikerne. Det er en alvorlig mangel, at vi ikke har Holbergs komedier på italiensk. Jeg oversatte 'Niels Klims underjordiske rejse' for tyve år siden, men komedierne er ikke oversat. Vi mangler en masse klassikere og moderne klassikere. Vi har for eksempel ikke Martin A. Hansen på italiensk. Og jeg vil simpelthen oversætte 'Løgneren'. Vi er gået glip af mange hovedværker i det 20. århundrede«.

For to år siden blev Berni bedt om at oversætte J.P. Jacobsens 'Fru Marie Grubbe', som var blevet oversat én gang, men ikke fra dansk. Bagefter spurgte forlaget, om han kunne anbefale en rigtig god klassiker, og så foreslog han 'Kongens fald'.

»I Tyskland har de altid oversat dansk litteratur. Det gjorde de også i 1700-tallet og i 1800-tallet. Men det gjorde vi ikke i Italien, for vi havde ikke oversætterne til det. Nu har vi oversætterne, så det er vigtigt, at vi fylder hullerne ud«, siger Berni, som selv insisterer på klassikeroversættelserne, hver gang lejligheden byder sig.

Han er overbevist om litteraturens evne til at skabe mellemfolkelig forståelse. Det er vigtigt, at vi forstår hinanden, siger han. Man kan godt lære at forstå danskerne ved at læse Peter Høeg, men nogle gange citerer Høeg for eksempel Holberg, og så er den italienske læser hægtet af.

I Danmark er det anderledes, mener han, for dannede mennesker kender godt de italienske klassikere. De har måske ikke læst Leopardi, men de kender Dante. »Sådan er det ikke her. Vi har Andersen, men meget af det andet mangler«, siger Berni, der har en stående aftale med et forlag om, at han skal oversætte nogle af Holbergs komedier.

Udfordringer med Jensen

Hvordan har det så været at oversætte 'Kongens fald'?

»Det har været en fornøjelse! Når noget er virkelig godt skrevet, er man også udfordret til at levere noget på samme niveau. En ting er at oversætte en krimi, hvor handlingen træder i forgrunden, og dem har jeg oversat mange af. De er ikke altid på et særlig højt litterært niveau. Johannes V. Jensen skrev guddommeligt«.

Det er ikke en af den slags oversættelser, hvor man kan få ti sider fra hånden hver dag, siger han. Jensen lavede masser af historisk research, så der er mange udfordringer i terminologien. Det kan være tøj, våben eller redskaber, som man må sætte sig ind i. Og mange af de modsvarende italienske ord er også gået ud af brug. »Og det er jo ikke sådan, at man bare kan slå glosserne op i dansk-italiensk ordbog. Men heldigvis havde jeg da Ordbog over det danske Sprog (ODS) til nogle af de ældre ord. Når jeg slog de ord op, var eksemplet i øvrigt tit hentet

fra netop Johannes V. Jensen, ordbogen bragte selvsamme sætning«.

Bruno Berni nævner som eksempel, at Mikkel Thøgersen i kapitlet 'Længsel' er ude at fiske »på fladvandet med gliben«.

Når noget er virkelig godt skrevet, er man også udfordret til at levere noget på samme niveau

Bruno Berni

Fiskeredskabet, en åleglib, fandt han i ODS, men det var sin sag at finde et nogenlunde tilsvarende italiensk redskab.

Og så er der dialekten. To steder i bogen synger Jakob Spillemand en vise på himmerlandsk dialekt. Berni havde stirret sig blind på fiskeredskaberne, så i den vise, hvor spillemanden synger om at 'gi husly', blev han hylet

helt ud af sætningen »som åller hår hat no foreller«. Hvad kom 'foreller' det smør ved?

Her var Facebook en stor hjælp under lockdown, hvor man ikke måtte rejse. Dansk lektor i Zürich Caroline Balleby Sørensen sendte Berni et billede af dialektteksterne i dansk oversættelse, og så indså han, at 'foreller' er jysk for 'forældre'.

Man skaber en illusion

Jeg hæfter mig ved, at du ikke har oversat afsnittene på jysk til en eller anden italiensk dialekt...

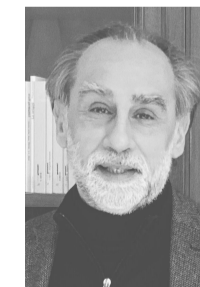
»Nej. Jakob Spillemands viser valgte jeg at oversætte til et mere mundtligt præget, uformelt italiensk. Nogle ting kan bare ikke lade sig gøre, og dialekt er en af dem. Det ville være fuldkommen latterligt, hvis jeg oversatte sådan noget til kunstigt napolitansk. Så længe det er småting, en enkelt replik eller lignende, kan man klare det med små greb, ved at gå lidt ned i stilleje«.

Alle sprog kan heldigvis trække på forskellige sproglige registre, som man så kan bruge til at skabe illusionen om, at der tales dialekt. Nogle gange er det nok at bryde lidt med retskrivningen eller

BLÅ BOG

Bruno Berni

Født 1959 i Rom. Uddannet i tysk og nordisk ved Università della Sapienza. Forskningsleder på Istituto Italiano di Studi Germanici i Rom. Oversætter fra dansk af blandt andre Karen Blixen, H.C. Andersen, Ludvig Holberg, Knud Rasmussen, Pia Juul, Jens Christian Grøndahl, Søren Ulrik Thomsen, Helle Helle, J.P. Jacobsen, Peter Høeg, Merete Pryds Helle, Morten Søndergaard, Birgitte Kosovic, Gretelise Holm, Bjarne Reuter og Lene Kaaberbøl.

Privatfoto

Bernis oversættelse af 'Kongens fald', 'La caduta del re', er udgivet af Carbonio editore, Milano, 2021, med støtte fra Statens Kunstfond.

ferne en endelse fra et ord. En oversættelse er på mange måder en illusion, man skaber, siger han.

Problemet er også, at Jensen har sin helt egen tone, og at teksten er skrevet i en anden tid. Det er derfor, hver ny generation skal have klassikerne i en ny oversættelse. En samtidig oversættelse af Jensen ville have set helt anderledes ud. Ikke nok med at sproget forandrer sig, det gør også den måde, man oversætter på. I 1800-tallet gik man ikke så filologisk til værks, man oversatte meget friere.

»Hvis jeg gav mig til at oversætte H.C. Andersen til et italiensk som det, forfatteren Alessandro Manzoni skrev på, ville jeg ikke få flere oversættelsesopgaver«, mener Berni.

Bruno Berni taler også om, at en oversættelse sommetider presser målsproget til det yderste og beriger det med nye ord og begreber. »Jeg har oversat i mere end 30 år. Da jeg var ung, vidste man aldrig, hvordan man skulle oversætte 'smørrebrød'. Jeg har set i nogle oversættelser, at ordet bare bliver gengivet på dansk, i kursiv. Ligesom man gør med italiensk mad i danske oversættelser fra italiensk«.

Jeg ser, du bruger fodnoter i din oversættelse. I Danmark er det nærmest no-go i literære oversættelser...

»Det er det også her. Men i 'Kongens fald' er der for eksempel ord og sange på plattysk. Italienerne har ikke samme fortrolige forhold til tysk, som en dansker måske har, så i de tilfælde gør man det. Nogle ting var jeg nødt til at forklare. Det gælder for eksempel referencerne til den nordiske mytologi, Fenja og Menja og kværnen Grotte. Det var forlaget, der ville have dem. Det her er en klassiker, og en klassiker kræver nok lidt mere. Derfor har jeg også skrevet en introduktion til bogen. Men jeg har aldrig brugt noter i samtidslitteratur«.

Er der andre værker af Johannes V. Jensen, du gerne vil oversætte?

»Jeg vil meget gerne genoversætte hans 'Himmerlandshistorier'. De er virkelig smukke. De giver et indblik i et andet Danmark, som ikke er København. De italienske læsere har et forhold til København, så lad os introducere dem for den danske provins, det egentlige Danmark«.

Litteraturen samler os

I slutningen af interviewet er Berni tilbage, hvor han begyndte: Han taler om det fællesskab, der ligger i at kende hinandens litteraturkanon.

»I dag har vi Erasmus-stipendier, og de unge rejser ud i verden. Her i Rom har vi forskere fra alle mulige lande, og der er italienske forskere overalt i verden. Tingene ændrer sig. Vi forandrer os lidt efter lidt. Om 100 år kender vi sikkert hinanden bedre, og så vil vi være mere europæere, end vi er i dag. Men vi bliver ikke europæere udelukkende i kraft af det indre marked, eller fordi vi laver et fælles indkøb af coronavaccine. Vi bliver europæere, når vi virkelig ved, hvad de andre egentlig har for en forhistorie, hvad de omgiver sig med, og hvordan de lever. Det er her, litteraturen kan bidrage«.

Det er ikke længe siden, at italienerne havde temmelig vage forestillinger om Skandinavien, fortæller Berni. »Når jeg skulle til København som ung, spurgte folk mig: Skal du så også til Nordkap? Så måtte jeg forklare dem, at der er lige så langt fra København til Nordkap, som der er fra København til Rom«, griner Bruno Berni.

»Vi kender hinanden bedre i dag«.

lorens.j.madsen@pol.dk